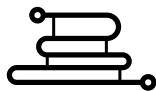

Biblioteka
JANUS

TIM press

Biblioteka

JANUS

MIHAIL ŠIŠKIN
Moja Rusija
Mir ili rat?

Naslov izvornika

Frieden oder Krieg: Russland und der Westen – eine Annäherung

Copyright © Mikhail Shishkin, 2022

Objavlivanje ove knjige dogovoreno je s Banke, Goumen & Smirnova Literary Agency (www.bgs-agency.com) i Plima Literary Agency.

All rights reserved

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-369-045-2

Prevođenje ove knjige ljubazno je potpomogao Fund for Central & East European Book Projects, Amsterdam

Mihail Šiškin

MOJA RUSIJA

MIR ILI RAT?

S njemačkoga preveo
Višeslav Raos

Zagreb, 2024.

Sadržaj

Predgovor	7
1. Pa to su Nijemci! Fašisti!	13
2. Paradoks laži	17
3. Car brda	31
4. Uskoro!	53
5. Novo „smutno vrijeme“	69
6. Ustajanje s koljena	83
7. „Prozor u Europu“ ili ogledalo?	107
8. Hibridni mir	115
9. Dva „ruska naroda“	133
10. „Za strpljenje velikoga ruskog naroda!“	165
11. Futur prvi	183
12. Futur drugi	209
Pogovor novom izdanju	217
O autoru	225

Predgovor

Bolno je biti Rus.

Proklamirani cilj Putinove „specijalne operacije“ u Ukrajini bio je spasiti Ruse, rusku kulturu i ruski jezik od ukrajinskih fašista. Uništili su prije svega gradove na istoku zemlje u kojima se govori ruski i ubili njihovo stanovništvo. Ratni zločini počinjeni su ne samo protiv ljudi već i protiv mog jezika. Jezik Puškina, Tolstoja, Cvetajevе i Brodskog pretvoren je u jezik ratnih zločinaca i ubojica. Rusiju se u doglednoj budućnosti neće povezivati s ruskom glazbom i književnošću, već s bombama koje padaju na djecu i užasnim slikama iz Buče.

Osim toga, zločini režima bacaju ljagu na cijelu zemlju. U ime mog naroda, moje zemlje, u moje ime počinjena su monstruoza djela. Ali postoji i druga Rusija. Ta Rusija osjeća bol i patnju. U ime svoje Rusije, svog naroda, želim zamoliti Ukrajince za oprost. No znam da se sve ondje počinjeno ne može oprostiti.

Moj je otac s osamnaest godina otišao na bojište kako bi osvetio brata kojeg su ubili Nijemci. Nakon rata, cijeli je život proveo mrzeći Nijemce i sve njemačko. Pokušavao sam mu objasniti: „Tata, ali postoji i velika njemačka književnost! Njemački je lijep jezik!“ Te riječi nisu djelovale na njega. Što ću nakon rata moći reći Ukrajincima, čije su

kuće ruski vojnici bombardirali i opljačkali, čiji su članovi obitelji ubijeni ruskim raketama? Da je ruska književnost velika? I da je ruski jezik tako lijep?

Kada rat počne, kultura uvijek zakaže. Velika njemačka književnost nije mogla spriječiti Auschwitz, velika ruska književnost nije mogla spriječiti gulage, a moje knjige, kao ni knjige drugih ruskih pisaca objavljene u posljednjih dvadeset godina, nisu mogle spriječiti ovu tragediju.

Što pisci mogu učiniti? Ono što čine najbolje – učiniti da ih se čuje. Moraju reći istinu. Šutnja znači podržavanje agresora i rata. U 19. stoljeću Poljaci su se borili protiv ruskog carizma „za vašu i našu slobodu“. Sada se Ukrajinci bore za vašu i našu slobodu. Ne brane samo svoje ljudsko dostojanstvo već i dostojanstvo cijelog čovječanstva. Ukrajina upravo brani našu slobodu i naše dostojanstvo. Moramo joj pomoći kako god možemo.

Moja majka je Ukrajinka, a otac Rus. Sada moram biti sretan što oni ne mogu svjedočiti ovoj tragediji naših naroda.

Ovaj rat nije tek počeo. Dogodilo se to 2014. godine. Zapadna civilizacija odbila je to razumjeti i pretvarala se da to nije ništa strašno. Od tada kroz svoje nastupe i tekstove ljudima pokušavam objasniti tko je taj Putin. Nisam uspio. Sada im je Putin to objasnio sam.

Rusija je za Zapad i dalje neobjašnjiva i čudna. Ovom knjigom želio sam zapadnom čitatelju otvoriti svoju zemlju, dati svoje objašnjenje Rusije, njezine prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Ova je knjiga i izjava ljubavi mojoj zemlji, zemlji koja ima prekrasnu prirodu i veličanstvenu kulturu, ali se uvijek pretvara u čudovište koje jede i tuđu i vlastitu djecu.

Knjiga je objavljena 2019. godine. Dvadeset četvrti veljače 2022. potpuno je promijenio svijet, međutim pokazalo se da ova knjiga nije nimalo zastarjela. Naprotiv, svakim je danom sve aktualnija. U posljednjim dvama poglavljima („Futur prvi“ i „Futur drugi“; knjigu sam napisao na njemačkom jeziku, a u njemu postoje dva gramatička oblika za buduće vrijeme) pisao sam o budućnosti, o onome što očekuje Rusiju i svijet. Sada smo u toj budućnosti.

Cilj ruske „specijalne operacije“ je uništenje demokratske Ukrajine. Rezultat ruske „specijalne operacije“ bit će uništenje Putinove Rusije. No što onda?

Oba pokušaja uvođenja demokratskog društvenog uređenja u Rusiju propala su. Prva ruska demokracija iz 1917. godine trajala je samo nekoliko mjeseci. Druga, 1990-ih, jedva je izdržala nekoliko godina. Svaki put kada moja zemlja pokuša izgraditi demokratsko društvo, uvesti izbore, parlament i republiku, nađe se u totalitarnom carstvu. Ruska povijest neprestano grize vlastiti rep.

Je li robovsko stanovništvo plod diktature i diktatora ili su diktatura i diktator plod robovskog stanovništva? Kokoš i jaje. Kako prekinuti taj začarani krug? Gdje Rusija može imati novi početak?

Hitlerova Njemačka pronašla je put iz začaranog kruga diktature i robovskog mentaliteta – zašto ne bi i Rusija? Nijemci su vješto naučili lekciju o suočavanju s prošlošću i krivnjom te su mogli izgraditi demokratski orijentirano društvo. Međutim, ponovno rođenje Njemačke temeljilo se na potpunom i razornom vojnom porazu. Rusija također treba krenuti od nule. Bez kajanja i priznanja nacionalne krivnje, novi demokratski početak nije moguć.

U Rusiji nije bilo destaljinizacije, nisu postojali nirnberški procesi za Komunističku partiju. Sada sudbina Rusije ovisi o deputinizaciji. Kao što su se 1945. godine Nijemci „koji nisu znali“ morali suočiti s postojanjem koncentracijskih logora, tako se i Rusi „koji ne znaju“ moraju suočiti s uništenim ukrajinskim gradovima i leševima djece. Mi, Rusi, moramo otvoreno i hrabro priznati svoju krivnju i zatražiti oprost. Taj je put neizbježan za sve Ruse. No hoće li Rusi kleknuti u Kijevu, Harkivu, Mariupolju? U svim krajevima gdje su bili ruski tenkovi: Budimpešti, Pragu, Tallinnu, Vilniusu, Rigi, Groznom?

Nijemci su se 1945. godine pokušali opravdati: „Da, priznajemo, Hitler je bio užasan zločinac i zlikovac, ali mi, njemački narod, nismo o tome znali ništa – i mi smo bili Hitlerove žrtve.“ Deputinizacija će propasti čim Rusi iskoriste opravdanje da je Putinova kriminalna banda zarobila narod, da je Putin vodio zločinački rat protiv Ukrajine, ali da oni, obični Rusi, o tome nisu ništa znali, da su mislili da je riječ o oslobađanju Ukrajinaca od fašista, i da su i oni Putinove žrtve. To će biti početak za novog Putina.

Ni NATO niti Ukrajinci ne mogu za Ruse provesti deputinizaciju. Rusko stanovništvo sâmo mora očistiti svoju zemlju. Jesmo li dorasli tom zadatku? Je li realno očekivati da na teritorijima koji će proglasiti neovisnost od Moskve nastanu demokratske pravne države, s obzirom na to da proces raspada ruskog carstva još nije gotov? Jugoslavija je pokazala koliko brzo u višenacionalnoj državi može doći do najbrutalnijih ratova i etničkih čišćenja. Eskalira li nasilje u Rusiji, to će moju zemlju stoljećima unazaditi. Za Zapad to pak znači novi ogromni val izbjeglica.

Pred nama je sljedeće tzv. „smutno vrijeme“, u zemlji u kojoj su demokratske ideje kod širokih masa diskreditirane i stanovništvo svoje nade polaže u ruku koja snažno vlada. Snažna ruka će se sigurno naći, a i Zapad će s razumijevanjem prihvatiti novu „diktaturu reda“. Nitko ne želi previranja u zemlji s hrpom hrđavih nuklearnih raketa.

Moje uvjerenje je da mora doći do priznanja nacionalne krivnje. Bez totalne deputinizacije, za Rusiju nema budućnosti. Dug i bolan preporod jedino je rješenje, a sve sankcije, siromaštvo i međunarodna isključenost najmanja su briga Rusije. Bilo bi puno gore da ne dođe do unutarnjeg preporoda u ruskom čovjeku. Putin je simptom, a ne bolest.

Ruski kulturni radnici trebaju sada pokazati svijetu da postoji druga Rusija i da ne podržavaju svi Rusi ovaj rat. To nije rat između Ukrajinaca i Rusa, već između ljudi koji govore i ukrajinski i ruski te neljudi koji govore jezik laži i spremni su provesti zločinačke naredbe. U ovom ratu nema nacionalnosti – samo ljudi i neljudi. Neljudi nemaju nacionalnost, oni su robovi zločinačkog režima. Ljudi izlaze na ruske ulice kako bi prosvjedovali protiv rata, neljudi ih tuku i zatvaraju.

Putin je odgovoran što je ljude zatrovao mržnjom. On će jednom odstupiti, no bol i mržnja će vjerojatno još dugo ostati u dušama. Tada će teret prevladavanja te traume biti na književnosti, umjetnosti i kulturi. Dan kada diktator skonča svoj jadni, ništavni život nije kraj kulture – nikad nije bilo tako, neće biti ni nakon Putina. Tada neće biti potrebne knjige o Putinu i knjige koje objašnjavaju rat. Rat – kada ljudi pripadnicima jednog naroda zapovijedaju da ubijaju pripadnike drugog – ne

može se objasniti. Prava književnost prkosi ratu. Prava književnost govori o ljudskoj potrebi za ljubavlju, a ne mržnjom.

Čitatelj mi je napisao: „Vaša knjiga spriječila je da se moja ljubav prema Rusiji ne uguši u krvi Ukrajinaca.“ Sada kada su napadi ruske vojske na Ukrajinu prouzročili takvo krvoproliće, može li još neka knjiga spriječiti da se ljubav prema Rusiji ne utopi u toj krvi?

Nakon rata dolazi proturatna književnost. Prisjetimo se Hemingwaya ili Remarquea. Ne sumnjam da će mladi autori pisati o svojim iskustvima iz ovog rata. I Rusi i Ukrajinci pisat će knjige, ali posve različite. Pisat će o boli gubitka, smrti, tuzi, ali u ukrajinskoj književnosti pojavit će se knjige o nastanku slobodne nacije, o junačkom otporu zlu, o borbi za ljudsko dostojanstvo, dok će se ruski pisci baviti temom priznanja nacionalne krivnje za počinjene zločine.

Mržnja je bolest, kultura je lijek.

Carstva oko sredine XVII. stoljeća. Što je sada bila Rusija, koja je i dalje imala mnoge narode u svojim granicama? Službeni naziv postao je Ruska Federacija. Međutim, o federaciji nije moglo biti govora. Federacija predviđa dobrovoljno savezništvo naroda i regija. Kakav je to savez bio, vidjelo se u Čečeniji.

Čečeni su 1991. godine proglasili svoj izlazak iz „dobrovoljne“ i „demokratske“ Ruske Federacije. Druge narodne republike nisu se usudile učiniti isto. Bilo ih je strah. Imale su pravo. Mnoge bande u ruskim gradovima pripadale su kriminalnim organizacijama sa Sjevernog Kavkaza, prije svega iz Čečenije. Udarac na odmetnutu republiku mogao je odjednom riješiti nekoliko problema. Trebala je to biti jasna poruka o borbi protiv kriminala u Rusiji i pouka drugim narodima koji su se htjeli odvojiti od Ruske Federacije. Istodobno, mali, uspješni rat trebao je popraviti ugled vlasti koja je u očima stanovništva bila slaba.

Rat je kod Rusa izazvao različite reakcije. Jedan „ruski narod“ htio je spriječiti raspad zemlje i konačno razbiti „kriminalno gnijezdo“ pa je podržavao žestok vojni angažman, osobito nakon što su na televiziji svakodnevno prikazivani prizori rastrganih i spaljenih leševa ruskih vojnika. Drugi „ruski narod“ išao je na proturatne prosvjede.

Tadašnji ministar obrane Pavel Gračev javno je obećao Jeljcinu da će Grozni osvojiti s jednom padobranskom pukovnijom u roku od dva sata. Rat je trajao dvije godine, odnio je stotine tisuća života, uglavnom civila, te je završio porazom Rusije.

Poraz, koji su gerilci male planinske republike (njezina površina iznosi 17.300 kvadratnih kilometara, manje od Saske) nanijeli ruskoj vojsci usprkos njezinim tenkovima

i borbenim zrakoplovima, pogoršao je osjećaj nacionalnog poniženja. U Rusiji je poraz u ratu uvijek bio akutni simptom bolesti sustava. Car je trebao pokazivati snagu. Slab car je najavljivao nesreću.

Bivši član centralnog komiteta i politbiroa Komunističke partije izdavao se za nepokolebljivog demokrata samo prilikom preuzimanja vlasti. Jelcin je dao odlučujući doprinos diskreditaciji demokratskih ideja u Rusiji. Aktivnost „demokratskog“ predsjednika svodila se na očuvanje vlasti svog korumpiranog klana, takozvane „Obitelji“, okupljene oko njegove kćeri.

„Smutno vrijeme“ trajalo je i trajalo. „Pobjeda demokracije“ u listopadu 1993. u stvarnosti je bila rođenje nove monarhije. Monarh je već odavno postojao, ali bio je to pogrešan monarh. Stari srčani bolesnik i alkoholičar, koji je izgubio rat protiv „čečenskih bandita“ i dao zemlju *boljarskoj* oligarhiji (*boljari* su u carskoj Rusiji bili plemići ispod ranga cara ili kneza) na pljačkanje, nije odgovarao društvenim očekivanjima. Vladala je monoanarhija, dok je stanovništvo konačno željelo uspostaviti red i vidjeti poniženu domovinu „kako ustaje s koljena“. Društvo se jasno i glasno nadalo novom vladaru sa željeznom rukom.

Vrijeme je curilo. Interesni klanovi htjeli su odrediti nasljednika koji će odlučivati u njihovu korist. Najviša kriminalna skupina u zemlji, „Obitelj“, trebala je jamstva da će novi kremaljski gospodar osigurati njihove privilegije. Operacija „Nasljedstvo“ bila je u punom jeku. Za ulogu novog cara (za pučanstvo strog i pravedan, za *boljare* poslušan i pouzdan) isprobani su različiti akteri. Željeli su sivog miša, pitomog i podložnog manipulaciji. No na kraju je pobjednik *castinga* došao iz štakorskog legla.

6.

Ustajanje s koljena

Nakon primopredaje jarlika 1999. godine u Kremlju, ruski se život odvijao prema udžbenicima koje su KGB-ovi profesori napisali za tajne agente. Obilježile su ga provokacije, izborne manipulacije, mito, kompromitacije, medijska histerija, prljave političke strategije, tajna trovanja, javna pogubljenja, hibridno ratovanje itd.

Zemlja je bila slobodna za specijalne operacije. Mali uspješni rat bio je dokazano sredstvo, ali nije ga se smjelo izgubiti. Za efektan ulazak pobrinuli su se kolege iz FSB-a (organizacije sljednice KGB-a). U rujnu 1999. godine, niz eksplozija u stambenim zgradama u Moskvi i drugim gradovima Rusije izazvao je opću uzbunu. U srušenim stambenim blokovima poginulo je 293 ljudi, a više od tisuću je ozlijeđeno. Bivši šef FSB-a, premijer Putin, okrivio je čečenske teroriste za napade. To je bio izgovor za početak Drugoga čečenskog rata. Uplašeno stanovništvo je s oduševljenjem pozdravilo rat protiv terorizma. Prije godinu dana nitko ga nije poznavao, a sada se Putin nametnuo kao spasitelj Rusije. Iako su njegovi ljudi u Rjazanu uhvaćeni *in flagranti* s eksplozivom u podrumu stambene zgrade, uslijedila je službena izjava da se radilo o „vježbama“. Zastupnik u Dumi, Sergej Jušenkov, i poznati novinar Jurij Ščkočihin, koji su zahtijevali javnu istragu,

je takva zabrana pojačala već snažnu podršku vladaru. Veliki kan predobro poznaje razliku između svoje moći i moći europskih demokracija. Demokratske vlade imaju odgovornost za svoje stanovništvo i svoju budućnost, ali u diktaturi postoji samo odgovornost za izvršavanje naredbi. Vjerojatnije je da će zapadno stanovništvo, uznemireno ekonomskim kaosom i mogućnošću rata, smijeniti svoje vlade i zamijeniti Putinove neprijatelje onima koji za njega imaju razumijevanja, nego da će Rusi zbog ekonomskog raspada i rastućih cijena hrane dići revoluciju protiv vlasti. Čini se da se to doista i događa. Europske vlade su se u međuvremenu posvađale oko sankcija. Nikada neće doći do pravih sankcija (prekid uvoza nafte i plina, isključivanje iz SWIFT-a, trgovinska blokada itd.), jer će proruski lobiji takve mjere uvijek blokirati.

Konflikt između Rusije i Zapada još je daleko od svog kraja, još nije dosegao ni vrhunac. Hibridni rat koji vodi moskovski ulus, međutim, može postati prilika za Europu. Razmišljanje o zajedničkim obrambenim strategijama protiv novog izazova moglo bi snažno potaknuti izgubljeni osjećaj zajedništva europske zajednice. Kriza, opasnost ili prijetnja prisiljava Europu da se redefinira, da shvati od čega se sastoji, gdje su joj granice i za što se zalaže. To je prilika da se uslijed ratne prijetnje ponovno prepozna kao jedinstvena Europa. Ta u XXI. stoljeću više nema lokalnih, udaljenih ratova. Svaki rat bit će europski. A ovaj europski rat već je počeo.

9.

Dva „ruska naroda“

Tog vrelog poslijepodneva, rusko-švicarska granica prolazila je kroz Dolinu kraljeva u Egiptu. U grobnici faraona Ramzesa IX. susrele su se turistička grupa iz Švicarske i grupa iz Rusije. Fotografiranje je bilo zabranjeno. Bljeskalice fotoaparata svjedočile su: dolaze Rusi. Švicarce je, sklone poštovanju zakona, to razbjesnilo, te su zgroženo zasiktali. Jedan se Švicarac na izlazu na trenutak udaljio od svoje djevojke, otišao do čuvara i na engleskom mu objasnio da se u grobnici fotografira. Zaposlenik se, iscrpljen od vrućine, pridigao i posegnuo za zviždaljkom. Potrčao je u grobnicu, a Švicarac je slijedio kako bi prijavio prekršitelje. Dotrčala su dvojica policajaca. Nakon nekog vremena Švicarac se vedra lica vratio svojoj djevojci. Ona ga je pogledala s ljubavlju i ponosom.

Sukob mentaliteta. U Rusiji je nemoguće zamisliti mladića koji svojoj djevojci s ponosom govori da je nekoga prijavio policiji. Kodeks časti, razvijen iz zatvorske supkulture koji ovdje vrijedi, to strogo zabranjuje, ljubav bi bila gotova.

Naravno, ljudi svugdje prijavljuju druge, ali prijava u Švicarskoj je drukčije prirode od prijave u Rusiji. Švicarska prijava proizlazi iz osjećaja povezanosti s državom, koja bi trebala zaštititi svoje građane od opasnosti i zločina. Ruska

No država upravo taj razvoj građanske inicijative sprečava svim mogućim i nemogućim sredstvima. Činovnici svakog aktivista koji samoinicijativno djeluje vide kao prijatnju i u korijenu režu svaku inicijativu koju nije pokrenula vlast. Režim se brani koliko god može i stavlja na sebe drugu, pitomu i poslušnu glavu ruskog sijamskog blizanca. I ovoj je glavi demokratska ideja još uvijek strana. Marko Tulije Ciceron je rekao: „Rob ne sanja o slobodi, već o vlastitim robovima.“ To je bilo u društvu u kojem je osim robova bilo i slobodnih ljudi. Uspješan društveni uspon u ulusu ne bi čak značio ni da ćete sâmi postati gospodar robova, već samo nadzornik.

Demokratska preobrazba zemlje zahtijeva kritičnu masu samouvjerenih građana s „europskim“ sustavom vrijednosti, ali broj se ruskih Europljana, koji se uvijek iznova dižu iz pepela kao feniks, u ulusu uvijek smanjuje, ponekad brutalnim sredstvima, ponekad nježnije.

Tijekom cijeloga XX. stoljeća nacionalne elite su bile uništene ili prisiljene na emigraciju. Nakon građanskog rata emigrirali su milijuni ljudi, praktički je nestala cijela obrazovana klasa. Staljinističkim represijama iskorišten je najsposobniji i najangažiraniji dio stanovništva. Od sedamdesetih godina prošlog stoljeća neprekidan tok emigranata napušta Sovjetski Savez, odnosno Rusiju, u prvom redu tehnička i znanstvena inteligencija, odnosno obrazovana elita koja onda postaje elita Sjedinjenih Država i drugih država. Samo jedan primjer je dovoljan za razumjeti što znači odljev mozgova iz Rusije: Sergey Brin, osnivač Googlea, rođen je u Moskvi.

Posljednjih godina broj iseljenika iz Rusije enormno je porastao. Prema službenoj ruskoj statistici, svake godine iz

Rusije odlazi oko 100.000 ljudi, no ova statistika ignorira takozvanu tihu emigraciju. Budući da su granice otvorene, ljudi putuju u zapadne zemlje i ostaju prijavljeni u Rusiji. Iseljavaju prije svega znanstvenici, poduzetnici, pravnici, stručnjaci iz najrazličitijih branši, jer u Rusiji ne vide budućnost za sebe i svoju djecu. Njihov masovni bijeg (posebno nakon početka rata u Ukrajini) pojačava depresiju onih koji ostaju.

Nakon stravičnog XX. stoljeća, zemlja je psihički i mentalno bolesna. Nacija pati od velike depresije. Radijska postaja Eho Moskvi, koju se smatra glavnim izvorom informacija za opoziciju, provela je anketu na internetu: vjerujete li da je u Rusiji moguće dostojanstveno živjeti ili ste spremni emigrirati? Osamdeset posto ispitanika spremno je otići na Zapad i ne vjeruje da će ikada više biti moguće dostojanstveno živjeti u Rusiji.

Reprodukcija novih elita praktički se ne događa; ruska sveučilišta obrazuju akademske građane za zapadne zemlje. Daroviti studenti nastavljaju svoje obrazovanje u inozemstvu i ne vraćaju se, jer na ruskim sveučilištima i znanstvenim institutima ne vide mogućnosti za sebe. Razina kulture i obrazovanja u zemlji pada iz godine u godinu, jer se milijuni emigranata s visokom stručnom spremom, dakle potencijalni građani moguće demokratske Rusije, zamjenjuju milijunima često neobrazovanih migranata iz Srednje Azije i s Kavkaza. Ovim ljudima, koji jedva govore ruski, olakšava se naturalizacija, a oni postaju poslušni glasači režima. Rascjep između dviju Rusija se produbljuje.

U Sovjetskom Savezu nacionalnost je bila navedena u zloglasnom petom stavku putovnice. Pripadnici

nacionalnih manjina su, ako bi bilo moguće, mijenjali nacionalnost. Na primjer, ako je majka bila Ruskinja, a otac Židov, dijete bi u rodnom listu dobilo nacionalnost oca (tako je to bilo zakonski propisano), a u svim dokumentima kao što su školski dnevnik ili zdravstveni karton u domu zdravlja pisalo je „Židov“. Međutim, u dobi od 16 godina, prilikom preuzimanja prve unutarnje putovnice (vrsta osobne iskaznice), nacionalnost se po slobodnom izboru mogla odabrati po jednom od roditelja. Ako se nije planirala emigracija u Izrael, bilo je korisno poboljšati „opasnu“ petu stavku, jer su za Židove bila zatvorena mnoga sveučilišta i zanimanja. U sovjetskom carstvu rusko podrijetlo bilo je i etnički pojam i izjava lojalnosti. Stoga su mnogi pripadnici više od stotinu nacionalnih manjina koje su živjele na teritoriju Ruske Federacije izvršili promjenu svoje nacionalnosti „u petom stavku“. Demokracija bi također trebala pronaći rješenje nacionalnog pitanja, no to u Rusiji nije na obzoru. Podržavanjem ruskog šovinizma, režim ovaj problemski čvor zateže još više.

Ruska etnička skupina bila je u političkom smislu nesigurna tvorevina. Pri prvoj mogućnosti napuštanja domovine, Rusi su počeli po arhivima tražiti rodne listove svojih njemačkih i židovskih šukunbaka i šukundjedova kako bi se riješili svog „ruskog“ identiteta. Nagon za preživljavanjem njihovih sovjetskih predaka, koji su rusku nacionalnost koristili kao štit, sada se pokazao preprekom za njihove potomke. Moguće je da će se nacionalne elite Baškiraca, Hanta, Koma, Karelijaca, Hakasa, Kalmika i desetak drugih etničkih skupina pri raspadu Ruske Federacije odmah sjetiti svojih korijena.